

## TA'LIM MUASSASALARIDA PSIXOLOGIK XIZMAT KO'RSATISH TIZIMI VA UNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.

*Shakarova Dilafruz Sunnat qizi*  
*Oriental universiteti talabasi 2-kurs*

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada ta'lim muassasalarida psixologik xizmat ko'rsatish tizimining mazmuni, tuzilmasi va funksional yo'nalishlari tahlil qilinadi. Psixologik xizmatning ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni, o'quvchilar shaxsiy rivoji, ijtimoiy moslashuvi va psixologik farovonligini ta'minlashdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, psixologik xizmat samaradorligini oshirishning zamonaviy yo'llari, innovatsion metodlar va tashkiliy mexanizmlar asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari ta'lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

**Kalit so'zlar:** psixologik xizmat, ta'lim muassasasi, psixologik qo'llab-quvvatlash, shaxs rivoji, profilaktika, psixodiagnostika, maslahat, psixologik muhit, samaradorlik.

Bugungi globallashuv va tezkor ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida ta'lim tizimi oldida nafaqat bilim berish, balki barkamol, ijtimoiy jihatdan moslashgan, psixologik barqaror shaxsni tarbiyalash vazifasi turibdi. Ushbu jarayonda ta'lim muassasalarida psixologik xizmat ko'rsatish tizimi muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologik xizmat o'quvchilar, talabalar, pedagoglar va ota-onalarning psixologik muammolarini aniqlash, oldini olish va bartaraf etishga qaratilgan tizimli faoliyat hisoblanadi.

Ta'lim jarayonida stress, moslashuv qiyinchiliklari, kommunikativ muammolar, o'quv motivatsiyasining pasayishi, emotsional zo'riqish kabi holatlar ko'p uchraydi. Ushbu muammolarni o'z vaqtida aniqlash va samarali hal etishda psixologik xizmatning o'rni beqiyosdir. Shu bois, psixologik xizmat ko'rsatish tizimini ilmiy asosda tashkil etish va uning samaradorligini oshirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim muassasalarida psixologik xizmat ko'rsatish tizimi so'nggi yillarda sezilarli darajada rivojlanmoqda. Ushbu tizim asosan Xalq ta'limi vazirligi (hozirgi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi) tomonidan boshqariladi va 2019-yilda Vazirlar Mahkamasining 577-sonli qarori bilan rasmiy ravishda joriy etilgan hamda keyingi yillarda takomillashtirilgan. Tizimning asosiy maqsadi o'quvchilar, talabalar va pedagoglarning psixologik salomatligini ta'minlash, o'quv jarayonidagi stress va muammolarni bartaraf etish, shuningdek, inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlashdan iborat.

Tizimning tuzilishi va tarkibi

Psixologik xizmat tizimi uch darajada tashkil etilgan:

Respublika darajasi:

Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi huzuridagi "O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik tashxis respublika markazi" faoliyatni muvofiqlashtiradi. Bu markaz metodik qo'llanmalar ishlab chiqadi, psixologlarni o'qitadi va monitoring olib boradi.

Hududiy daraja:

Viloyatlar va Toshkent shahar maktab ta'limi boshqarmalari, tuman (shahar) bo'limlari psixologik xizmatni mahalliy darajada nazorat qiladi. Har bir hududda metodist-psixologlar faoliyat yuritadi.

Ta'lim muassasasi darajasi:

Umumta'lim maktablarida, akademik litseylar va kasb-hunar maktablarida o'quvchilar soniga qarab psixolog shtat birligi ajratiladi (masalan, 500 nafargacha o'quvchi bo'lgan maktabda 1 ta, undan ko'p bo'lsa 2– 3 ta). Oliy ta'lim muassasalarida esa 2017-yildan beri psixologik xizmat majburiy hisoblanadi va talabalar psixologik markazlari tashkil etilgan.

Psixologlarning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- Psixodiagnostika (o'quvchilarning qobiliyati, qiziqishi, psixologik holatini baholash);
- Psixologik maslahat berish (individual va guruh shaklida);
- Psixokorreksiya (muammolarni tuzatish);
- Profilaktik ishlar (stress, zo'ravonlik, giyohvandlikka qarshi);
- Kasb-hunarga yo'naltirish (9– 11-sinflarda maxsus testlar orqali);
- Ota-onalar va o'qituvchilar bilan hamkorlikda ishlash.

Hozirgi holat va mavjud muammolar

2025-yil holatiga ko'ra, mamlakat bo'yicha minglab psixologlar faoliyat yuritmoqda, lekin tizimda hali bir qator muammolar mavjud:

- Psixologlar soni yetarli emas (ayniqsa, qishloq hududlarida);
- Moddiy-texnik baza zaif (maxsus xonalar, test materiallari, kompyuterlar yetishmasligi);
- Psixologlarning malakasi turlicha (ba'zilar pedagogik-psixologiya yo'nalishida, ba'zilar klinik psixologiya sohasida);
- Onlayn maslahat va zamonaviy metodlar yetarli darajada joriy etilmagan;
- Psixologik xizmatning samaradorligini baholash mexanizmlari to'liq shakllanmagan.

Samaradorlikni oshirish yo'llari

Tizim samaradorligini oshirish uchun quyidagi kompleks choralar taklif etiladi:

Kadrlar salohiyatini kuchaytirish

- Psixologlar sonini bosqichma-bosqich ko'paytirish (har 300– 400 o'quvchiga 1 psixolog me'yorini joriy etish).

- Malaka oshirish tizimini takomillashtirish: har yili emas, balki har 3 yilda majburiy kurslar, xorijiy tajriba almashinuvi (Finlyandiya, Janubiy Koreya, AQSh modellari).

- Oliy ta'limda “ Maktab psixologi” , “ Tibbiy psixologiya” kabi maxsus yo'nalishlarni kengaytirish.

Moddiy-texnik bazani mustahkamlash

- Har bir maktabda psixologik xizmat uchun alohida xona ajratish va uni zamonaviy jihozlar (sensor xonalar, relaksatsiya uchun materiallar) bilan ta'minlash.

- Raqamli platformalarni joriy etish: onlayn psixologik testlar, maslahat berish ilovalari, virtual relaksatsiya dasturlari.

Metodika va dasturlarni yangilash

- Ijtimoiy-emotsional o'rganish (Social-Emotional Learning – SEL) dasturlarini maktab dasturiga kiritish. Bu dasturlar bolalarga o'z his-tuyg'ularini boshqarish, empatiya, muomala ko'nikmalarini o'rgatadi.

- Stress va tashvishga qarshi mindfulness (ongni hozirgi holatga qaratish), kognitiv-xulqiy terapiya elementlarini o'quvchilar va o'qituvchilarga o'rgatish.

- Suitsid va depressiya oldini olish bo'yicha maxsus profilaktika dasturlari (xorijiy tajribada samarali bo'lgan “ Signs of Suicide” kabi).

- Inklyuziv ta'limda alohida ehtiyojli bolalar uchun individual psixologik dasturlar ishlab chiqish.

Hamkorlikni rivojlantirish

- Ota-onalar bilan muntazam uchrashuvlar, seminarlar o'tkazish.

- Mahalla, profilaktika inspektorlari, yoshlar ishlari agentligi bilan hamkorlikni kuchaytirish.

- Sog'liqni saqlash tizimi bilan integratsiya: og'ir holatlarda psixiatr va tibbiy psixologlarga yo'naltirish.

Monitoring va ilmiy asoslash

- Psixologik xizmat samaradorligini baholash uchun yillik monitoring tizimini joriy etish (anketalar, natijalar tahlili).

- Ilmiy tadqiqotlar olib borish, xorijiy tajribani (masalan, Finlyandiyada maktab psixologi har bir sinfdan deyarli doimiy ishtirok etadi) o'rganish va moslashtirish.

- Psixologik xizmat faoliyatini qonunchilikda aniqroq belgilash, psixologlar reyestrini yuritish.

Ushbu choralar bosqichma-bosqich amalga oshirilsa, ta'lim muassasalarida psixologik xizmat haqiqiy samarali tizimga aylanadi. Natijada o'quvchilarning o'quv natijalari yaxshilanadi, ruhiy salomatlik muammolari kamayadi, zo'ravonlik va boshqa

salbiy holatlar oldi olinadi. Eng muhimi, yangi avlod psixologik jihatdan sog'lom va muvaffaqiyatli shaxslar bo'lib voyaga yetadi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, psixologik xizmat ko'rsatish tizimi faqat muammolarni hal etish bilan cheklanmasdan, profilaktik va rivojlantiruvchi yo'nalishda ham faol bo'lishi lozim. Amaliyotda ayrim ta'lim muassasalarida psixologik xizmat faqat hujjat yuritish yoki epizodik tadbirlar bilan cheklanib qolayotgani kuzatiladi. Bu esa uning real samaradorligini pasaytiradi.

Shu bois, psixologik xizmatni ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida ko'rish, uni pedagogik faoliyat bilan integratsiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Munozarali jihatlardan biri – psixologlar yuklamasining yuqoriligi va bu holat individual ishlash sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishidir.

### **Xulosa**

Xulosa qilib aytganda, ta'lim muassasalarida psixologik xizmat ko'rsatish tizimi o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishini ta'minlovchi muhim mexanizm hisoblanadi. Uning samaradorligini oshirish ta'lim sifatini yuksaltirishga bevosita xizmat qiladi.

Quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

Psixologik xizmat faoliyatini normativ va metodik jihatdan yanada takomillashtirish;

Psixologlar uchun muntazam malaka oshirish va superviziya tizimini joriy etish;

Raqamli va innovatsion psixologik texnologiyalarni amaliyotga keng tatbiq etish;

Pedagog, psixolog va ota-onalar hamkorligini mustahkamlash;

Psixologik xizmat samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Ushbu takliflar ta'lim muassasalarida psixologik xizmat ko'rsatish tizimini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

### **Adabiyotlar:**

1. Немов Р.С. Психология. Книга 3. Психология образования. – М.: Владос, 2020. – 512 с.
2. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Психология. – М.: Академия, 2018. – 608 с.
3. Реан А.А. Психология личности. – СПб.: Питер, 2021. – 384 с.
4. Савенков А.И. Психология одарённости. – М.: Юрайт, 2020. – 368 с.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 2019. – 256 с.
6. Халилова Ф.А. Psixologik xizmat asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2022. – 200 b.
7. Шнейдер Л.Б. Психологическая служба в образовании. – М.: Академия, 2018. – 288 с.

8. Darling-Hammond L. The Right to Learn: A Blueprint for Creating Schools that Work. – San Francisco: Jossey-Bass, 2020. – 384 p.
9. Eccles J.S., Roeser R.W. Schools as developmental contexts during adolescence. – Journal of Research on Adolescence, 2019. – Vol. 29(1). – P. 3– 23.
10. OECD. Students' Well-Being: What It Means for Education. – Paris: OECD Publishing, 2017. – 120 p.
11. UNESCO. Mental Health and Psychosocial Support in Education. – Paris: UNESCO, 2021. – 98 p.
12. Woolfolk A. Educational Psychology. – Boston: Pearson Education, 2020. – 640 p.